hamkorlikni kuchaytirish zarur. Har bir tashkilot o‘ziga xos tajriba va imkoniyatlarini jalb qilib, umumiy maqsadga xizmat qilishi mumkin.

Yoshlar orasida huquqbuzarliklarning dastlabki sabablari oila muhitidagi muammolar, do‘stlar ta’siri va ijtimoiy izolyatsiya sifatida ko‘rinadi. Respondentlarning aksariyati, oila muhitining qoniqarsizligi va ota-onalar o‘rtasidagi nizolarni huquqbuzarliklar uchun asosiy omil sifatida ta’kidladilar. Bu, oila va ta’lim jarayonlarida ishlash zarurligini ko‘rsatadi. Ta’lim dasturlarining samaradorligi ham tadqiqotda muhim ahamiyatga ega. Respondentlarning ko‘pchiligi, huquqiy bilimlarni oshirishga qaratilgan ta’lim dasturlarini samarali deb hisoblaydi, lekin ushbu dasturlar, ko‘pincha, qiziqarli va motivatsiyalovchi emasligi haqida fikrlar bildirildi. Bu ta’lim tizimining yangilanishi va innovatsion yondashuvlarni qo‘llash zarurligini ko‘rsatadi.

Xulosa. Huquqbuzarlikni oldini olishda profilaktika tizimini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqish – bu murakkab, lekin dolzarb vazifa. Bu jarayon nafaqat huquqiy tizimning, balki jamiyatning barcha jabhalarining rivojlanishiga bog‘liq. Qonunchilikni takomillashtirish, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, aholining huquqiy savodxonligini oshirish va ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal qilish kabi vazifalar ushbu maqsadga erishishda asosiy yo‘nalishlar hisoblanadi. Faqat davlat, jamiyat va har bir fuqaroning birgalikdagi sa’y-harakatlari bilan huquqbuzarlik darajasini pasaytirish va tinch, xavfsiz jamiyat barpo etish mumkin. Shu ma’noda, profilaktika tizimini yangi bosqichga olib chiqish nafaqat huquqiy, balki ijtimoiy va ma’naviy mas’uliyatdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

(1). O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-noyabrdagi „O‘zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 27-farmoni.

(2). O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 8-yanvardagi “Fuqarolar va jamoat tashkilotlarini huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashishdagi faol ishtiroki uchun rag‘batlantirish tartibi to‘g‘risida nizomni tasdiqlash haqida”gi 15-qarori URL: https://lex.uz/docs/3499747.

(3). Azimov D. Huquqiy ta’lim va uning jamiyatdagi ijtimoiy rolini oshirish. Toshkent, “Akademnashr” nashriyoti, 2015.

(4). Beketov O.I. va boshqalar. Ma’muriy faoliyat. Umumiy qism. Darslik, M., Rossiya Ichki ishlar vazirligining TsOKR, 2019, 79-bet.

(5). Karaketova D.Y. Bezorilikning jinoyat-huquqiy va kriminalogik jihatlari. Yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Doctor of Philosophy) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiyasi. 2021, 415-bet.

(6). Xo‘jaqulov S.B. Ichki ishlar organlarining huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyati. T., 2017, 5-bet.

(7). Yusufov M. Preventiv tadbirlar va huquqiy madaniyatni rivojlantirish. Toshkent, “Yuridik olam” nashriyoti, 2021.

Karimova Madina Saydulla qizi (Andijon davlat Chet tillari instituti doktoranti; karimovamadina398@gmail.com)

RITORIKA NUQTAYI NAZARIDAN ERISTIK DISKURS

Annotatsiya. *Ushbu maqolada eristik diskursning asosiy xususiyatlari va ritorik nuqtayi nazaridan tahlili keltiriladi. Eristik diskurs, ya’ni, bahsli muloqot, ishtirokchilarning fikrlarini himoya qilish va raqibni mag‘lub etishga qaratilgan. Maqolada argumentatsiya, ritorik strategiyalar va manipulatsiya usullari ko‘rib chiqiladi, shuningdek, metafora va taqqoslash kabi stilistik elementlar tahlil qilinadi. Maqola eristik diskursning ijtimoiy va madaniy kontekstdagi ahamiyatini yoritadi hamda zamonaviy kommunikatsiya platformalaridagi rolini muhokama qiladi. Ushbu tahlil o‘quvchilarga eristik diskursni ijtimoiy aloqalar va muloqot jarayonining muhim qismi sifatida tushunishga yordam beradi.*

Kalit so‘zlar: *ritorika, mantiq, estetik, dialektika, muloqot, aldamalar va manipulatsiyalar.*

ЭРИСТИЧЕСКАЯ ДИСКУССИЯ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ РИТОРИКИ

Аннотация. *В данной статье рассматриваются основные характеристики эристического дискурса и его анализ с риторической точки зрения. Эристический дискурс, то есть спорный диалог, направлен на защиту мнений участников и победу над противником. В статье рассматриваются аргументация, риторические стратегии и методы манипуляции, а также анализируются стилистические элементы, такие как метафора и сравнение. Статья освещает значимость эристического дискурса в социальном и культурном контексте, а также обсуждает его роль на современных коммуникационных платформах. Этот анализ помогает читателям понять эристический дискурс как важную часть социальных взаимодействий и процессов коммуникации.*

Ключевые слова: *риторика, логика, эстетика, диалектика, общение, обман манипуляции.*

ERISTIC DISCOURSE FROM THE PERSPECTIVE OF RHETORIC

Annotation. *The article examines the main characteristics of eristic discourse and its analysis from a rhetorical perspective. Eristic discourse, that is, contentious dialogue, is aimed at defending the participants' opinions and defeating the opponent. The article discusses argumentation, rhetorical strategies, and methods of manipulation, as well as analyzing stylistic elements such as metaphor and comparison. The article highlights the significance of eristic discourse in social and cultural contexts and discusses its role on modern communication platforms. This analysis helps readers understand eristic discourse as an important part of social interactions and communication processes.*

Key words: *rhetoric, logic, aesthetics, dialectics, communication, deceptions manipulations.*

Kirish. "Eristika" atamasi qadim zamonlardan kelib chiqqan bo'lib, kognitiv tizimlar o'rtasidagi o'zaro ta'sir orqali haqiqatni aks ettirishning evristik usuli sifatida tushuniladi. Boshqacha aytganda, qadimiy davrlarda haqiqat «munozara jarayonida paydo bo'lgan» va shuning uchun yanada ob'ektiv ko'rinardi. Qadimgi yunon falsafasi ritorikani butun qadimgi dunyoqarashning ajralmas qismi sifatida ko'rib, uni "mazmunli-formalist" xarakterga ega deb ta'riflaydi. A.K.Avelichevning fikricha, bu maxsus "formalistlik" zamon va makon tamoyillariga qat'iy rioya qilishda namoyon bo'ladi, bu esa plastika san'atlariga mos keladi, lekin nazariy fikrlash sohalarida noan'anaviy scholastika ta'sirini keltirib chiqaradi. Shuning uchun ritorika bir tomondan ijtimoiy fikr va amaliyotni bilish va o'zlashtirishning evristik usullarini aks ettirsa, boshqa tomondan, riyozat kanonlari va ularni bajarish texnikalariga amal qilish orqali haqiqatni anglashning eng samarali yo'li sifatida qaraladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Tarixan, ritorika zamonaviy til va nutq nazariyalarini, xususan, lingvopragmatik yondashuvlarni nutqiy o'zaro ta'sir kontekstida rivojlantirishda muhim rol o'ynadi. Bu yondashuvlar orasida Dubua va boshqalar (1986), "Nutqiy ta'sir" (1986), Sternin (2003), Goffman (1987), Gordon (1990) va Lakoff (1973) kabi tadqiqotchilarning ishlarini keltirish mumkin. Hozirgi kunda lingvistika muloqot va nutqiy fikrlash mexanizmlarini chuqur o'rganishga qaratilgan ko'plab tadqiqotlarni amalga oshirilgan.

Tadqiqod metodologiyasi. Eristik metod, qadimgi davrlarda ritorika, mantiq, estetik va dialektika bilan bog'liq holda o'rganilgan. Bu metodning asoschilaridan biri bo'lgan sofist Protagor "Inson – barcha narsalarning o'lchovi" printsipi bilan ajralib turadi. U eristikani birinchi bo'lib ta'riflagan va o'z shogirdi Evlatl bilan mashhur tortishuvlar orqali bu metodni amalda qo'llagan. Protagorning eristikasi, asosan, argumentatsiya va muloqot jarayonida raqobatlashish, qarama-qarshi fikrlarni himoya qilish va muloqotda g'alaba qozonishga qaratilgan. Bu jarayonda, u har qanday fikr yoki nuqtai nazarni asoslash imkoniyatini ko'rsatgan va bu orqali insonning fikr va qarorlarini shakllantirishda muhim rol o'ynagan. Eristika nafaqat mantiqiy dalillarni, balki ritorik usullarni ham o'z ichiga oladi, bu esa uning zamonaviy lingvopragmatik yondashuvlar bilan bog'liqligini ko'rsatadi.

Tahlil va natijalar. Ritorika auditoriyani ishontirishning usullari va turli til vositalari orqali ta'sir ko'rsatish shakllarini o'rganadigan fan hisoblanadi. Bu ta'sir auditoriyaning xususiyatlarini inobatga olib, kerakli natijaga erishish maqsadida amalga oshiriladi. Ta'sir og'zaki yoki yozma shaklda argumentlar, dalillar va ehtimolliklarni taqdim etish orqali amalga oshirilishi mumkin bo'lib, foydalanilgan til va no-til vositalari orqali belgilangan hissiyotlar va his-tuyg'ularni keltirib chiqarishi mumkin. Ba'zi tadqiqotchilar fikricha, eristika haqiqatni bahs orqali bilish usuli sifatida ritorikadan dialektika va sofistikaga bo'linishidan oldin paydo bo'lgan. Hozirgi kunda eristika ko'pincha "bahsda mantiqni qo'llash san'ati" deb ataladi. Biroq qadimgi faylasuflarning asarlarida bu tushunchalar keyinchalik farqlanib, eristika termini salbiy baholovchi ma'noga ega bo'lib qoldi. Y.V.Rozhdestvenskiy, Sekt-Empirikdan ilhomlanib, qadimgi ritorikani tanqid qi-lishning asosiy tamoyillarini keltirib, quyidagi ritorik nazariyasining zaif tomonlarini ajratib ko'rsatadi:

1. Eristika bu raqobatga asoslangan munozara shakli bo'lib, unda ishtirokchilar o'z foydasini ko'zlaydilar va raqibni kamsitishga harakat qiladilar. Bu yerda axloqiy prinsiplar va mantiqiy qoidalar, ko'p hollarda, e'tiborsiz qoldiriladi.

2. Dialektika – haqiqatni izlash va isbotlashga qaratilgan munozara usuli. Bu usulda raqibga hurmat ko'rsatish, mantiqiy dalillarni keltirish va haqiqiy bilimga erishish maqsadida fikr almashish muhim ahamiyatga ega.

3. Sofistika – bu eristikadan farqli o'laroq, mantiqiy dalillarni noto'g'ri yoki manipulyatsion tarzda qo'llash orqali o'z foydasini hal qilishga intiladigan usuldir. Sofistika ko'pincha aldamachilik va raqibni chalg'itish uchun ishlatiladigan strategiyalarni o'z ichiga oladi.

Rozdestvenskiy ta'riflariga ko'ra, bu uchala tushuncha o'rtasida aniq farqlar mavjud. Eristika o'zining manfaati uchun kurashni, raqibni kamsitishni va mantiqqa ahamiyat bermaslikni nazarda tutadi. Dia-

lektika haqiqatni isbotlashni, raqibga hurmat koʻrsatishni va mantiqiy dalillarga asoslanishni maqsad qiladi. Sofistika esa oʻz foydasini hal qilish uchun isbotlashga intiladi, lekin buni aldamalar va manipulyatsiyalar orqali amalga oshiradi. Shunday qilib, "dialektika – eristika" qarama-qarshiligini "toʻgʻri-notoʻgʻri"nutq miqyosi boʻyicha ikki qutb sifatida tasavvur qilish mumkin. Y.V.Rozdestvenskiy talqinida sofistika esa birinchi va ikkinchi elementlarni bogʻlaydigan oʻrta boʻgʻin sifatida qoladi.

Dunyoqarashlardagi farqlar va ziddiyatlar, bir tomondan, fikrlarni isbotlash va talqin qilish zaruratini tugʻdiradi. Boshqa tomondan, bunday fikrlarning "boshqachalik" manbalarini tushunish va bu fikr egalariga taʼsir koʻrsatish ham muhimdir. X.G.Gadamerning fikricha, tushunish faqat umumiy predmetga oid tushunchalar bir-biri bilan mos kelmaganda maxsus vazifaga aylanadi. Tushunmovchiliklar yuzaga kelganda va aytilgan fikr oʻzining tushunarsizligi bilan zarba berayotganida, umumiy predmetga nisbatan tabiiy hayot sekinlashadi, shunda fikr boshqa bir shaxsning – "Sen" yoki matn muallifi sifatida qattiq haqiqatga aylanadi. Biroq kelishuvga erishishga urinishlar davom etadi, oddiy tushunishga emas, balki umumiy predmet orqali. Faqatgina bu yoʻllar va burilishlar –muloqot sanʼati, argumentatsiya, savollar va javoblar, qarshi fikrlar va inkor qilish sanʼati – matn ichidagi ichki dialogni tushunishni talab qiladigan ruhni yoʻnaltirishi natijasida hech narsaga olib kelmasa, savol teskari qoʻyiladi. Shunda tushunish saʼy-harakatlari "Sen"ning individualigiga qarab yoʻnaltiriladi va uning oʻziga xosligini hisobga oladi. M.M.Вахтин esa har bir ifoda – oratorlik, maʼruzalar va boshqa shakllar – tinglovchiga moʻljallanganligini taʼkidlaydi. Bu ifodalar tinglovchining tushunishi va javob berishi uchun yaratilgan, lekin bevosita emas, chunki orator yoki maʼruzachi oʻz nutqiga javob berishni toʻxtatmaydi. Har qanday tajribali orator oʻz nutqining dialogik tomonini mukammal hisobga oladi. Tinglovchilar uning oldida befarq yoki inert massa sifatida emas, balki jonli va koʻp qirrali suhbatdosh sifatida mavjud. Tinglovchilarning harakati, holati, yuz ifodalari va joylarini oʻzgartirishlari – bularning barchasi haqiqiy professional orator uchun aniq va ifodali javobdir, u oʻz nutqini doimiy ravishda kuzatib boradi.

Ritorika eristik diskursni shakllantirishda muhim rol oʻynaydi. Ritorika sanʼati orqali ishtirokchilar oʻz fikrlarini yanada samarali va taʼsirchan tarzda ifoda etishadi. Ular turli usullar va strategiyalar orqali oʻz nuqtayi nazarlarini kuchaytirishga harakat qiladilar. Ritorika nuqtayi nazaridan eristik diskurs, asosan, muloqot jarayonida argumentlar va fikrlarni taqqoslash, bahs-munozara va qarama-qarshi fikrlarni keltirish orqali haqiqatni aniqlash yoki biron bir nuqtayi nazarni himoya qilishga qaratilgan. Eristika, oʻz navbatida, qiyinchiliklar va muammolarni hal qilishda mantiqiy fikrlash va muhokama qilish usullarini oʻz ichiga oladi.

Eristik diskursning asosiy xususiyatlari:

1. Argumentlar va qarama-qarshiliklar. Eristik diskursda turli xil argumentlar keltiriladi, bu esa bahsning qizgʻinligini oshiradi. Har bir tomon oʻz nuqtayi nazarini himoya qilishga intiladi.

2. Maqsad. Eristik diskursning asosiy maqsadi, koʻpincha, boshqa tarafni ishontirish yoki oʻz fikrini ustun qoʻyishdir. Bu jarayonda muloqot ishtirokchilari oʻz fikrlarini asoslash uchun dalillar va misollar keltiradilar.

3. Emotsional taʼsir. Eristika koʻpincha emotsional elementlardan foydalanadi. Odamlarning his-tuygʻularini jalb qilish orqali bahsni kuchaytirishi mumkin.

4. Mantiqiy xatolar. Eristik diskursda mantiqiy xatolar koʻplab uchraydi. Baʼzan ishtirokchilar oʻz pozitsiyalarini himoya qilish uchun haqiqiy dalillarga emas, balki manipulyatsiyalarga murojaat qiladilar.

5. Oʻrganish va fikr almashish. Eristik diskurs nafaqat raqobat, balki fikr almashish jarayoni hamdir. Har bir tomon oʻz fikrlarini taqdim etish orqali yangi bilim va tushunchalar olish imkoniyatiga ega boʻladi.

Xulosa. Ritorik tadqiqotlarga asoslanib, eristikani metod sifatida (fikrlarni taqqoslash orqali haqiqatni aniqlash) uning amalga oshirish usullariga va ushbu usullar orqali erishiladigan maqsadlarga boʻlish mumkin. eristik diskurs – bu fikrlarni taqqoslash va bahs qilish jarayoni boʻlib, u nafaqat raqobat, balki oʻzaro oʻrganish va rivojlanish imkoniyatini ham beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

(1). Аннушкин, В.И. Риторика. Пояснительная записка [электронный ресурс]. Программа курса «Риторика»: учебно-методическое обеспечение дистанционного педагогического образования. Режим доступа: http ://www. curator.ru/pedagog/pro_ann.httnl

(2). Античные риторики [текст]. Ред. А.А.Тахо-Годи. М., изд-во МГУ, 1978, 352 с.

(3). Бахтин М.М. Фрейдизм. Формальный метод в литературоведении. Марксизм и философия языка. Статьи [текст]. М., "Лабиринт", 2000, 640 с.

(4). Рождественский, Ю.В. Лекции по общему языкознанию [текст]. М., "Добросвет", 2000, 344 с.

(5). Ощепкова, Н.А. Стратегии и тактики в аргументативном дискурсе: прагмалингвистический анализ

убедительности рассуждения. На материале политических дебатов [текст]. Дис. ... канд. филол. наук, М., 2003, 199 с.

(6). Новиков А.И. Текст и его смысловые доминанты [текст]. Под ред. Н.В.Васильевой, Н.М.Нестеровой, Н.П.Пешковой. М., изд-во Ин-та языкознания РАН, 2007, 224 с.

Xolisova Gavharoy Mannobjon qizi (PhD), Andijon davlat Chet tillari insituti dotsenti),
Yuldashova Go'zal Rustam qizi (ADCHTI Kompyuter lingvistikasi 1-kurs talabasi;
gavharxolisova@gmail.com)

BIZNES VA TIJORIY MULOQOT TADQIQI, NAZARIY XULOSALAR

Annotatsiya. *So'nggi yillarda "diskurs" atamasi lingvistikada eng keng tarqalgan nomlanishlardan biri bo'lib, u deyarli barcha lingvistik nashrlarda uchraydi. Shu bilan birga, diskurs zamonaviy tadqiqotlarda eng murakkab tushunchalardan biri hisoblanadi, turli yondoshuvlar va talqinlarning mavjudligi bilan ajralib turadi.*

Kalit so'zlar: *zamonaviy tadqiqodlar, biznes diskurs, lingvistika, ilmiy talqin, diskurs nazariyasi.*

ИССЛЕДОВАНИЕ ДЕЛОВОЙ И КОММЕРЧЕСКОЙ КОММУНИКАЦИИ, ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ВЫВОДЫ

Аннотация. *В последние годы термин «дискурс» стал одним из самых распространенных названий в лингвистике, встречаясь практически во всех лингвистических публикациях. В то же время дискурс является одним из самых сложных понятий в современных исследованиях, характеризующимся существованием различных подходов и интерпретаций.*

Ключевые слова: *современные исследования, деловой дискурс, лингвистика, научная интерпретация, теория дискурса.*

BUSINESS AND COMMERCIAL COMMUNICATION RESEARCH, THEORETICAL CONCLUSIONS

Annotation. *In recent years, the term "discourse" has become one of the most common names in linguistics, appearing in almost all linguistic publications. At the same time, discourse is one of the most complex concepts in modern research, characterized by the presence of various approaches and interpretations.*

Keywords: *Modern research, business discourse, linguistics, scientific interpretation, discourse theory.*

Kirish. Tilshunos olimlar diskursni turlicha talqin etishadi. Kubryakovaning fikriga ko'ra, "Tilshunoslik fanining hozirgi taraqqiyoti davrida diskursning umumiy qabul qilingan birorta ta'rifi mavjud emas". Diskurs termini jahon tilshunosligida so'nggi o'n yillikda juda keng qo'llanilib, bir necha ma'noda talqin qilinmoqda. Mazkur termin dastlab bog'lanma matn tushunchasini ifodalagan bo'lsa, keyinchalik, suhbat, dialog tushunchalariga nisbatan ham qo'llanila boshlandi Sossyurning tarafdorlari nutq tushunchasiga ko'proq e'tibor berishadi. Misol uchun, E.Benveniste deyarli hech qachon "nutq" atamasini ishlatmaydi, undan "muloqot"ni afzal ko'radi. E.Brussans Sossurcha til nutq dixotomiyasiga uchinchi komponent – nutqni o'z ichiga oladi, uni til va nutq orasiga joylashtiradi va unga vositachi vazifasini beradi. Shu bilan birga, til mavhum belgilar tizimi vazifasini bajaradi; nutq so'zlovchi tildan foydalanadigan ma'lum kombinatsiyalarni o'z ichiga oladi, nutq, nutq faoliyatining mexanizmi va jarayonining o'zidir [1]. A.A.Kibrik va uning hammualliflari ham o'z fikrlarini bayon qilgan: "Diskurs – matndan ko'ra kengroq tushuncha. U bir vaqtning o'zida lisoniy faoliyat jarayoni va uning natijasi va uning natijasida matn paydo bo'ladi"[2]. Insoniyatning ijtimoiy, kommunikativ aloqaga kirishi sababi ma'naviy va moddiy ehtiyojlari tufayli sodir bo'ladi. Ehtiyojlar esa, zamon va makonga qarab o'zgaradi. Bundan kelib chiqib, shuni aytamizki, diskurs davr o'tishi bilan o'zgarib turuvchi hodisadir. Tilshunos olim T.M.Nikolayeva "Matn lingvistikasining qisqacha lug'ati" asarida diskurs tushunchasiga quyidagicha ta'rif beradi: "Diskurs – matn lingvistikasining ko'p qiymatli atamasi bo'lib, bir qator mualliflar tomonidan deyarli omonim ma'nolarda qo'llaniladi. Ulardan eng keng tarqalgan shakllari izchil matn, matnning og'zaki-so'zlashuv shakli, dialoglar, monologlar, ma'nosi jihatda bog'liq bo'lgan gaplar guruhidir" [3].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. S.Kolloni, V.B.Xatia, F.Bargiela-Chiappini, A.Pennikuk, H. Spencer-Oati, L.B.Imer, A.Warner, L.Putnam, J.Ponchini, K.Nikerson kabi olimlar tomonidan amalga oshirilgan ilmiy ishlarni ta'kidlaydi. Bu tadqiqotchilar biznes-diskursni o'rganish bo'yicha muhim nazariy va metodologik yondashuvlarni ishlab chiqqan. "Diskurs" va "matn" tushunchalarini o'rtasidagi chegarani